

Lahodych M. M., associate Professor of Chernovtsy National University Fedkovych, candidate of theology (Ukraine, Chernovtsy), lag-mykolaj@ukr.net

Influence of the soviet religion politics on the confessional transformations and the structuring of the church relations in Galychyna (1944–1965)

On the basis of the archived and published materials the article views specific features of the Soviet Government activities and carries out a complex legal-historical analysis of the goals, tasks and functions of the Russian Orthodox Church Affairs Council in Galychyna 1944–1965. Basing on an extensive range of documentary evidence, the author vividly describes the main ways of realizing the basic Soviet legislation terms and principles in the field of church and religion during the postwar period and defines the main tendencies in the transformation of the confession network and the structuring of the church religious relations in the given region.

Keywords: Ukrainian Orthodox Church (UOC), Russian Orthodox Church (ROC), Ukrainian Greek – Catholic Church (UGCC), Decree on the ROC administration, Council for Russian Orthodox Church Affairs (CROCA), Religion Affairs Commissary.

Лагодич Н. Н., кандидат богословских наук, доцент Богословского отделения, Черновицкий национальный университет им. Юрия Федьковича (Украина, Черновцы), lag-mykolaj@ukr.net

Влияние советской религиозной политики на конфессиональные трансформации и структуризацию церковных отношений в Галиции (1944–1965 гг.)

На основе архивных и опубликованных материалов освещена специфика деятельности правительственных органов советской власти и осуществлен комплексный историко-правовой анализ целей, задач и функций Совета по делам РПЦ в Галиции 1944–1965 г. Опираясь на обширную базу документальных свидетельств, автор рельефно показывает основные пути реализации основных положений и принципов советского законодательства в церковно-религиозной сфере в послевоенный период и истолковывает ведущие тенденции в трансформации конфессиональной сети и структуризации религиозно-церковных отношений региона.

Ключевые слова: Украинская православная церковь (УПЦ), Русская православная церковь (РПЦ), Украинская греко-католическая церковь (УГКЦ), Львовский ликвидационный собор, Положение об управлении РПЦ, Совет по делам РПЦ (РСРПЦ), уполномоченный по делам религии.

* * *

УДК 94(477).084.8/.9+725.945

Махортих М. С.

аспірант кафедри історії України, Інститут суспільства Київського університету ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ), makhortykhn@gmail.com

МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ КИЄВА ВІД НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ЗА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ (1943–1991)

Розглядається процес меморіалізації пам'яті про звільнення Києва від німецької окупації у період від часу визволення у 1943 р. і до завершення радянської доби у 1991 р. За допомогою електронної бази даних "Пам'ятайте нас" та ряду енциклопедичних видань відтворюється процес втворення у Києві меморіального простору, покликано увічнити події Другої світової війни, і визначається місце пам'яток, пов'язаних із звільненням міста у 1943 р. Автор простежує закономірності у процесі запровадження та характері нових пам'яток і пропонує інтерпретацію знайдених закономірностей у контексті загальних тенденцій, притаманних історичній пам'яті про війну за радянської доби.

Ключові слова: історична пам'ять, СРСР, пам'ятники, меморіалізація, Друга світова війна, Київ.

Монументи, меморіали та пам'ятні знаки є важливими складовими історичної пам'яті українського народу, що не лише відображають історичне минуле, але й активно формують суспільні погляди громадян [1]. Ці елементи меморіального простору забезпечать збереження та передачу пам'яті про визначні події історії України, важливе місце серед яких займає Друга світова війна і, зокрема, визволення Києва у 1943 році. Як і у випадку з іншими епізодами війни, основи меморіалізації пам'яті про звільнення Києва від німецької окупації були закладені за радянської доби, яка характеризувалася масовим запровадженням пам'яток, пов'язаних із Другою світовою війною. Внаслідок цього, навіть за

доби незалежності переважну більшість пам'ятників, що увічнюють роки війни, складають ті, що з'явилися за часів Радянського Союзу. Це, в свою чергу, зумовлює актуальність дослідження того, як саме відбувався процес меморіалізації пам'яті про звільнення Києва за радянської доби і яку інтерпретацію події було покладено в основу меморіального простору радянського Києва.

Розв'язання проблеми меморіалізації пам'яті про Другу світову війну за радянської доби було започатковане у роботах низки вітчизняних та зарубіжних дослідників. У працях вітчизняних дослідників розглядається широке коло проблем, починаючи загальними особливостями меморіального простору України (наприклад, роботи І.Симоненко [1; 2] та В.Гриневича [3]), і закінчуючи конкретними прикладами відображення пам'яті про Другу світову війну в пам'ятках історії та культури. Серед останніх слід відзначити роботи Є.Сарапіної [4], в яких розглядається меморіальний аспект політики пам'яті, та праці Г.Денисенко [5; 6], присвячені меморіалізації окремих періодів Другої світової війни.

У зарубіжній історіографії майже відсутні роботи, присвячені дослідженню проблем меморіалізації пам'яті про війну в Українській РСР. Замість цього, основний акцент у працях зарубіжних дослідників робиться на російському досвіді меморіалізації Другої світової війни, свідченням чого є праці як англомовних (Б.Форест та Д.Джонсон [7], Н.Тумаркін [8]) так і російськомовних (Н.Конрадова та А.Рилева [9], С.Кулик [10], И.Кукулин [11]) вчених. Незважаючи на це, використання цих робіт видається доцільним не лише з точки зору порівняльного аналізу, але й на рівні інтерпретацій, що спричинене загальною подібністю процесів меморіалізації минулого у різних частинах СРСР за радянської доби.

Незважаючи на особливе історичне, культурне та ідеологічне значення меморіального простору Києва, проблемам дослідження меморіалізації пам'яті про Другу світову війну на матеріалі київських пам'яток присвячено відносно небагато робіт. Серед них можна згадати праці Г. та О. Денисенко [12], та Г.Денисенко і В.Горбик [13], проте незважаючи на значний внесок авторів у вивчення меморіального простору столиці України ці роботи здебільшого використовують вузьке коло знакових пам'яток і не пропонують системного аналізу ролі київських пам'ятників у процесі увічнення пам'яті про Другу світову війну за радянської доби.

Відповідно до цього, метою статті є визначення основних закономірностей меморіалізації пам'яті про Другу світову війну у контексті київського меморіального простору та висвітлення того, як за допомогою запровадження нових пам'яток відбувалося утвердження пам'яті про звільнення Києва за радянської доби. З цієї метою нами було використано матеріали електронної бази даних "Пам'ятайте нас" [14], дані якої було перевірено та уточнено за допомогою ряду енциклопедичних видань [15; 16; 17; 18].

Усього нами було оброблено дані про 154 пам'ятки, серед яких можна виділити чотири основних категорії: 1) пам'ятки, пов'язані з Київською обороною 1941 р.; 2) пам'ятки, що увічнюють період окупації (сюди відносяться як ті пам'ятки, що увічнюють партизанську

та підпільну боротьбу з окупантами, так і меморіали жертвам окупації); 3) пам'ятки, пов'язані із звільненням Києва у 1943 р.; 4) пам'ятки, що увічнюють особистості чи події загальнодержавного характеру, які не мають прив'язки до подій у Києві у період між 1941 та 1943 рр. У Таблиці 1 представлені зведені дані по пам'ятках, що з'явилися у Києві між 1943 р. та 1991 р.

Таблиця 1

Запровадження нових пам'яток у Києві між 1943 р. та 1991 р.

Періоди	Оборона	Окупація	Звільнення	Загальне	Усього
1943–1948	1	0	1	0	2
1949–1954	0	0	2	1	3
1955–1960	0	2	3	4	9
1961–1966	7	2	1	9	19
1967–1972	4	11	6	17	38
1973–1978	4	15	6	11	36
1979–1984	4	12	6	9	31
1985–1990	1	5	2	8	16

Перші пам'ятки, покликані увічнити пам'ять про Другу світову війну, з'явилися у Києві вже у другій половині 40–х років. Швидкі темпи меморіалізації пам'яті про війну були пов'язані із тим, що ще до завершення військових дій ЦК КПУ почало складати масштабні плани, пов'язані із меморіалізацією пам'яті про війну, що включали як неперсоналізовані монументи Слави та Перемоги, так і пам'ятники, присвячені конкретним особистостям (зокрема, генералам, що брали участь у визволенні українських міст та видатним діячам партизанського руху). Внаслідок цього, вже у жовтні 1947 року в Україні налічувалося значна кількість пам'яток, присвячених Другій світовій війні, серед яких 2613 пам'ятників, 9861 надгробків та 31688 братських могил [3, с. 3].

Водночас, слід відзначити, що період кінця 40–х – першої половини 50–х років лишався добою “особистої пам'яті” [9]. Більшість пам'ятників, що з'являються за цієї доби, являють собою прості стели–кенотафи, що створювалися на кошти місцевої спільноти. На протязі цього часу держава бере обмежену участь у збереженні пам'яті про війну, яскравим свідченням чого є меморіальний простір Києва у другій половині 40–х років. Незважаючи на наявність масштабних планів із увічнення війни у меморіальному просторі столиці (зокрема, створення пам'ятника–музея, що мав увічнювати звільнення Києва від німецької окупації [12, с. 76]), єдиним практичним втіленням цих планів до смерті Сталіна стало відкриття пам'ятників М.Мишину у 1947 р. [15, с. 396] та М.Ватутіну у 1948 р. [15, с. 88].

Після 1953 року кількість пам'ятників, пов'язаних із Другою світовою війною, поступово починає зростати. У другій половині 50–х років реалізується два масштабні проекти: парк Вічної Слави (1957) [16, с. 73], на дніпровських схилах та музей–заповідник “Битва за Київ в 1943 р.” [12, с. 77]. Окрім цього з'являється ще кілька невеликих пам'яток, пов'язаних із окремими особистостями, що зробили внесок у звільнення міста (зокрема, йдеться про анотаційну дошку на вулиці І.Черняхівського (1954) [15, с. 705], пам'ятник генералу Авдієнко (1956) [15, с. 32] та меморіальну дошку на

будівлі училища, де навчався М.Ватутін (1959) [15, с. 88]).

Масштаби меморіалізації пам'яті про Другу світову війну значно зростають на початку 60–х років, коли цей процес набуває “державного розмаху” [9]. У великих радянських містах розпочинається будівництво грандіозних меморіальних комплексів, пов'язаних з увічненням пам'яті про війну. Не стає виключенням і Київ, де масово починають з'являтися нові пам'ятники і меморіали. Поява нових елементів меморіального простору у більшості випадків співпадає з важливими річницями. Так, на двадцяту річницю Перемоги у 1965 році в місті з'являється 12 нових пам'яток. Більшість з них не прив'язана до конкретних подій у Києві; замість цього, вони увічнюють пам'ять тих, хто загинув на протязі усього періоду Другої світової війни. Багато з цих пам'яток належать до пам'ятних знаків, присвячених робітникам київських підприємств (прикладом цього є пам'ятні знаки робочим–авторемонтувальникам, працівникам заводу Більшовик, працівникам автотранспортних підприємств № 09101 та № 2239, працівникам взуттєвої фабрики № 1 та ін. [15, с. 517]). У відношенні пам'яток, пов'язаних із звільненням міста, зберігається тенденція до увічнення окремих представників керівного складу, що брали участь у Київській наступальній операції. Свідченням цього є те, що єдиною пам'яткою, пов'язаною із звільненням міста, яка з'являється у 1965 році, стає меморіальна дошка на вулиці полковника Шутова.

Залучення рядових учасників звільнення Києва до меморіального простору міста розпочинається наприкінці 60–х років. Як і у випадку з двадцятиріччям Перемоги, ювілейна річниця звільнення Києва у 1968 році відзначається масовою появою нових пам'яток. Три із восьми нових пам'ятників увічнюють звільнення міста: пам'ятник воїнам–танкістам, встановлений на честь Третьої гвардійської армії, пам'ятник Третій понтонно–мостовій бригаді та пам'ятний знак воїнам чехословацької бригади [16, с. 73]. Показовим є те, що усі три пам'ятники мають деперсоналізований характер: жоден з них не містить імен або яких–небудь персоналізованих згадок (єдине ім'я, що згадується на пам'ятниках, належить командувачу чехословацької бригади, Людвіку Слободі). Ще один деперсоналізований монумент, присвячений визволенню міста, з'являється на тридцятиріччя Перемоги у 1970 році, коли біля Дарницького вокзалу зводиться Монумент мужності.

Монументальний період меморіалізації пам'яті про Другу світову війну продовжується у 70–ті роки. Незважаючи на те, що на протязі цього часу основний акцент робиться на увічнення пам'яті діячів підпільного та партизанського руху (наприклад, меморіальні дошки сім'ї Хохлових (1971), пам'ятник К.Гапоненко (1971), пам'ятник та бюст В.Кудряшову (1972), меморіальна дошка М.Шпаку (1973), низка меморіальних дошок підпільним київським райкомам (1975)), у місті також з'являється ряд пам'яток, присвячених визволенню Києва у 1943 році. Основна увага як і раніше приділяється увічненню представників керівного складу Червоної Армії, свідченням чого є анотаційні дошки Ф.Жмаченко (1975 та 1978), М.Ватутіну (1977), Г.Жукову (1977), І.Якубовського (1977). За весь цей

період з'являється лише один пам'ятник, присвячений увічненню пам'яті воїнів 14 і 33 окремих батальйонів, які брали участь у визволенні міста [15, с. 107].

У першій половині 80–х років продовжує з'являтися велика кількість пам'ятників, пов'язаних з увічненням років війни. Як і раніше особливе значення приділяється річницям: зокрема, йдеться про сорокаріччя нападу Німеччини на Радянський Союз у 1981 році та сорокаріччя Перемоги у 1985 році. До цих дат було приурочено не лише відкриття ряду нових пам'яток (6 у 1981 році та 10 у 1985), але й два масштабних меморіальних проекти. У 1981 році меморіальний комплекс Українського державного музею історії Великої вітчизняної війни було перенесено на схили Дніпра, де також було розбито ландшафтний парк. Чотири роки потому неподалік Києва було відкрито музей–меморіал “Букринський плацдарм”, присвячений пам'яті тих, хто загинув в ході невдалих спроб захопити Київ у жовтні 1943 року.

Окрім цих великих проектів у період між 1980 і 1985 роками у Києві з'явилося більше тридцяти нових пам'ятників. Шість з них увічнювали визволення міста: меморіальна дошка на будівлі, де містився командний пункт 167–ї Сумсько–Київської стрілецької дивізії [15, с. 306] (1980), пам'ятник героям–танкістам в селі Софіївська Борщагівка [15, с. 137] (1981), пам'ятний знак героям Лютіжського плацдарму [15, с. 137] (1983), меморіальна дошка героям Дніпра (1983) [15, с. 135] меморіальна дошка С.Мартиросяну [15, с. 378] (1985) та пам'ятник воїнам–автомобілістам на вулиці Смиренка (1985). Слід зазначити, що останній монумент на відміну від інших деперсоналізованих пам'яток, містив імена загиблих солдатів.

Із початком Перебудови темпи появи нових пам'ятників призупиняються. Між 1986 та 1991 роками у Києві з'являється усього п'ять нових пам'яток – тобто по одній за рік – чотири з яких є меморіальними дошками (виключенням можна вважати пам'ятний знак селищу Водників, встановлений на Трухановому острові у 1989 році). Причини цього полягають у поступовому процесі переоцінки минулого – і, зокрема, історії Другої світової війни – що розпочинається із Перебудовою.

Таким чином, можна зробити висновок, що меморіалізація пам'яті про Другу світову війну у Києві відбувалася у руслі загальнорадянських тенденцій. Із моменту звільнення міста і до другої половини 50–х років основна робота з облаштування меморіального простору, пов'язаного з пам'яттю про війну, виконувалася місцевими спільнотами, які намагалися увічнити пам'ять загиблих представників спільноти (рідних, односельчан, тощо). У випадку із Києвом, який мав особливе ідеологічне та символічне значення як столиця радянської України, цей період відзначився зведенням незначної кількості пам'яток, присвячених окремим особистостям із лав партійного керівництва та вищого командуючого складу Червоної Армії.

Процес меморіалізації активізувався із початком Відлиги, коли кількість пам'ятників, присвячених Другій світовій війні, починає зростати. Крім цього, у другій половині 50–х років реалізується кілька масштабних проектів з облаштування меморіального простору Києва, один з яких – музей–заповідник “Битва за

Київ в 1943 р.” – безпосередньо пов'язаний із звільненням міста. Проте, найбільшого розмаху процес зведення нових пам'яток досягає за доби Брежнєва. Причини цього полягають у тому, що у 60–ті роки до влади приходять нове покоління партійної еліти, яке брало безпосередню участь у військових діях. Наслідком цього стала особлива увага до екстремально-го досвіду війни, який став для нових керманців головною емоційною цінністю, яку вони могли розділити із представниками свого покоління [11].

У випадку із меморіалізацією пам'яті про звільнення Києва це призводить не лише до зростання кількості пам'яток, покликаних увічнити події осені 1943 року, але й появи перших пам'ятників, що увічнюють пам'ять не лише командуючого складу, але й рядових бійців. Двома характерними рисами залучення рядових учасників Київської наступальної операції до меморіального простору столиці є деперсоналізований характер пам'яток, що оминають згадувати імена солдатів (цей привілей зарезервовано за вищим командуючим складом) та вибіркового характеру увічнення, який здебільшого зосереджений на Лютіжському плацдармі, звідки було взято місто. Пам'ять про Букринський плацдарм, де точилися найбільш криваві бої, і з якого першопочатково планувалося зайняти Київ, долучається до меморіального простору лише у другій половині 80–х років і у цей же час в Києві з'являється перший пам'ятник визволенню міста, що містить імена рядових бійців. Проте, ці тенденції не набувають подальшого розвитку за радянської доби, адже із початком Перебудови процес меморіалізації пам'яті про війну значно сповільнюється.

Список використаних джерел

1. Симоненко І. Меморіальний простір України: кризовий стан та шляхи оздоровлення / І.Симоненко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 (13). – С. 53–63.
2. Симоненко І. Друга світова війна в історичній пам'яті українського народу / І.Симоненко // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4. – С. 44–54.
3. Гриневич В. Міт війни та війна мітів / В.Гриневич // Критика. – 2005. – № 5. – С. 2–8.
4. Сарапіна Є. Київські перехрестя політик пам'яті / Є.Сарапіна // Ідеологія і політика. – 2013. – № 1 (3). – С. 5–13.
5. Денисенко Г. Увічнення партизанського руху в роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941–1945 рр. в пам'ятках / Г.Денисенко // Краєзнавство. – 2011. – № 4. – С. 136–142.
6. Денисенко Г. Культурна спадщина у формуванні історичної пам'яті: події 1941–1942 рр. в пам'ятках / Г.Денисенко // Краєзнавство. – 2011. – № 2. – С. 40–55.
7. Forest B., Johnson, J. Unraveling the Threads of History: Soviet–Era Monuments and Post–Soviet National Identity in Moscow / B.Forest & J.Johnson // Annals of the Association of American Geographers. – 2002. – № 92 (3). – P. 524–547.
8. Tumarkin, N. The Living & The Dead / N.Tumarkin. – New York : Basic Books, 1994. – 264 p.
9. Коградова Н., Рылева А. Герои и жертвы. Мемориалы Великой Отечественной // Память о войне 60 лет спустя: Россия, Германия, Европа / ред. М. Габович. – М. : НЛЮ, 2003. – С. 241–262.
10. Кулик С. Мемориализация памяти жертв Великой Отечественной войны на Северо–Западе России / С.Кулик // Научно–технические ведомости Санкт–Петербургского государственного политехнического университета. Гуманитарные и общественные науки. – 2014. – № 1 (191). – С. 200–207.
11. Кукулин И. Регулирование боли // Память о войне 60 лет спустя: Россия, Германия, Европа / ред. М. Габович. – М. : НЛЮ, 2003. – С. 617–652.
12. Денисенко Г., Денисенко О. Визволення Києва у пам'ятках історії та культури / Г.Денисенко, О. Денисенко

// Краєзнавство. – 2006. – № 1 (4). – С. 76–78.

13. Горбик В., Денисенко Г. Воєнна історія України в пам'ятках / В.Горбик, Г.Денисенко. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – 177 с.

14. Помните нас [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pomnite-nas.ru/>

15. Кудрицкий А. Киев. Энциклопедический справочник / А.Кудрицкий. – К. : Главная редакция УСЭ, 1985. – 794 с.

16. Звід пам'яток історії та культури України: Київ: Енциклопедичне видання. Кн.1, ч.1.: А–Л / редкол. : В.А. Смолій (голова) та ін. – К. : Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури, 1999. – С. 1–584.

17. Звід пам'яток історії та культури України: Київ: Енциклопедичне видання. Кн.1, ч.2.: М–С / редкол. тому : відп. ред. П.Тронько та ін. – К. : Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури, 2004. – С. 585–1216.

18. Звід пам'яток історії та культури України: Київ: Енциклопедичне видання. Кн.1, ч.3.: С–Я / редкол. тому : відп. ред. П.Тронько та ін. – К. : Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури, 2011. – С. 1217–2197.

References

1. Symonenko I. Memorialnyj prostrir Ukrainy: kryzovyj stan ta shljakhy ozdorovlennja / I.Symonenko // Strategichni priorityty. – 2008. – № 4 (13). – С. 53–63.

2. Symonenko I. Druga svitova vijna v istorychnij pam'jati ukrajinskogho narodu / I.Symonenko // Strategichni priorityty. – 2008. – № 4. – С. 44–54.

3. Ghrynevych V. Mit vijny ta vijna mitiv / V.Ghrynevych // Krytyka. – 2005. – № 5. – С. 2–8.

4. Sarapina J. Kyjivjski perekhrestja polityky pam'jati / J.Sarapina // Ideologhija i polityka. – 2013. – № 1 (3). – С. 5–13.

5. Denysenko G. Uvichnennja partyzanskogho rukhu v roky Velykoj Vitchyznjanovi vijny Radjanskogho Sojuzu 1941–1945 pp. v pam'jatkakh / G.Denysenko // Krajeznavstvo. – 2011. – № 4. – С. 136–142.

6. Denysenko G. Kulturnaja spadshyna u formuvanni istorychnoji pam'jati: podiji 1941–1942 rr. v pam'jatkakh / G.Denysenko // Krajeznavstvo. – 2011. – № 2. – С. 40–55.

7. Forest B., Johnson, J. Unraveling the Threads of History: Soviet-Era Monuments and Post-Soviet National Identity in Moscow / B.Forest & J.Johnson // Annals of the Association of American Geographers. – 2002. – № 92 (3). – P. 524–547.

8. Tumarkin, N. The Living & The Dead / N.Tumarkin. – New York : Basic Books, 1994. – 264 p.

9. Konradova N., Ryleva A. Gheroy u zhertvy. Memoryaly Velykoj Otechestvennoj // Pamjatj o vojne 60 let spustja: Rossyja, Ghermanija, Evropa / red. M.Ghabovych. – М. : NLO, 2003. – С. 241–262.

10. Kulyk S. Memoryalizacija pamjaty zhertv Velykoj Otechestvennoj vojny na Severo-Zapade Rossy / S.Kulyk // Nauchno-tekhnicheskoe vedomosty Sankt-Peterburgskogho ghosudarstvennogho polytekhnicheskogho unyversyteta. Ghumanitarnye u obshhestvennye nauky. – 2014. – № 1 (191). – С. 200–207.

11. Kukulyn Y. Reghulyrovanye boly // Pamjatj o vojne 60 let spustja: Rossyja, Ghermanija, Evropa / red. M.Ghabovych. – М. : NLO, 2003. – С. 617–652.

12. Denysenko Gh., Denysenko O. Vyzvolennja Kyjeva u pam'jatkakh istoriji ta kultury / Gh.Denysenko, O.Denysenko // Krajeznavstvo. – 2006. – № 1 (4). – С. 76–78.

13. Ghorbyk V., Denysenko Gh. Vojenna istorija Ukrainy v pam'jatkakh / V.Ghorbyk, Gh.Denysenko. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – 177 с.

14. Pomnyte nas [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://pomnite-nas.ru/>

15. Kudrickij A. Kiev. Jenciklopedicheskij spravocchnik / A. Kudrickij. – К. : Glavnaja redakcija USJe, 1985. – 794 s.

16. Zvid pam'jatok istoriji ta kultury Ukrainy: Kyjiv: Encyklopedyčne vydannja. Кн.1, ч.1.: А–Л / Redkol.: V.А. Smolij (gholova) та ін. – К. : Gholov. red. Zvodu pam'jatok istoriji та kultury, 1999. – С. 1–584.

17. Zvid pam'jatok istoriji та kultury Ukrainy: Kyjiv: Encyklopedyčne vydannja. Кн.1, ч.2.: М–С / Redkol. тому : Vidp. red. P.Tronjko та ін. – К. : Gholov. red. Zvodu pam'jatok istoriji та kultury, 2004. – С. 585–1216.

18. Zvid pam'jatok istoriji та kultury Ukrainy: Kyjiv: Encyklopedyčne vydannja. Кн.1, ч.3.: S–Ja / Redkol. тому : Vidp. red. P.Tronjko та ін. – К. : Gholov. red. Zvodu pam'jatok istoriji та kultury, 2011. – С. 1217–2197.

Makhortyk M. S., PhD student History of Ukraine Department Institute of Society Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kiev), makhortykhn@gmail.com

Memorialization of memory about the liberation of Kyiv from German occupation during the Soviet period (1943–1991)

The article explores the process of memorialization of memory about the liberation of Kyiv from German occupation between 1943 and 1991. Based on electronic database "Remember us" and a number of encyclopedic sources the author investigates the establishment of memorial space for World-War-II commemoration in Kyiv and, in particular, monuments which are related to the liberation of city in 1943. The author determines regularities in the way these monuments were introduced and proposes the interpretation of uncovered patterns in the context of general tendencies of World-War-II commemoration during the Soviet era.

Keywords: historical memory, USSR, monuments, memorialization, Second World War, Kyiv.

Махортых Н. С., аспирант кафедры истории Украины, Институт общества Киевского университета им. Бориса Гринченка (Украина, Киев), makhortykhn@gmail.com

Меморіалізація пам'яті про звільнення Києва від німецької окупації в советське время (1944–1991)

Рассматривается процесс мемориализации памяти про освобождение Киева от немецкой оккупации в период от момента освобождения в 1943 г. и до завершения советского периода в 1991 г. С помощью электронной базы данных "Помните нас" и ряда энциклопедических изданий воспроизводится процесс создания в Киеве мемориального пространства, призванного увековечить события Второй мировой войны, и определяется место памятников, связанных с освобождением города в 1943 г. Автор прослеживает закономерности, связанные с утверждением и характером новых памятников, и предлагает интерпретацию обнаруженных закономерностей в контексте общих тенденций, присущих исторической памяти про войну в советское время.

Ключевые слова: историческая память, СССР, памятники, мемориализация, Вторая мировая война, Киев.

* * *

УДК 376.6:93(477)“1943/1945”

Буряк С. А.

аспірантка кафедри історії та археології слов'ян,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), Svetlana_buryak@ukr.net

ВІДБУДОВА ТА РОЗВИТОК

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ І НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ БАЗИ ІСТОРИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ТА ВІДДІЛІВ ПРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТАХ УРСР (1943–1945 РР.)

Досліджується питання відновлення та розвитку матеріально-технічної і навчально-методичної бази історичних факультетів педагогічних і учительських інститутів у ряді міст Української Радянської Соціалістичної Республіки в ході звільнення їх від німецько-фашистських окупантів у 1943–1945 рр. При написанні статті були застосовані такі методи: предметно-хронологічний, статистичний, системно-аналітичний, метод історичної реконструкції.

Матеріально-технічна та навчально-методична база вузів на 1943–1945 рр. знаходились в незадовільному стані та потребувала великих відновлювальних та ремонтних робіт, проте навчальний процес доводилось відроджувати, не чекаючи на їх повне відновлення.

Ключові слова: історичний факультет, педагогічний інститут, учительський інститут, відновлення, матеріально-технічна база, навчально-методична база.

Питання відновлення діяльності історичних факультетів і відділів педагогічних вузів, які були осередками підготовки кадрів істориків для середньої школи, в період поступового звільнення території УРСР від німецьких загарбників під час Великої Вітчизняної війни потребує детального вивчення, адже ця важлива сторінка історії в історіографії детально не вивчена. Великий інтерес являє собою з'ясування таких питань: евакуація вузів та підготовка вчительських кадрів у роки війни; втрати і суми збитків, заподіяних педагогічним вузам; заходи з відновлення матеріально-технічної та навчально-методичної бази у важкий для країни час.